

Gevolmachtigden van den Raad van Vlaanderen.

aanleg en de vrederechten. Wij komen hierop terug.

Den 20ⁿ Juni 1918 besloot de « Raad van Vlaanderen » een proklamatie tot het Deutsche volk te richten.

In dit schrijven werd een beroep gedaan op het Deutsche volk om de aktivistische beweging te steunen.

« In dit hoogst ernstig uur vertrouwen wij, zoo werd hierin o.m. gezegd, als een volk dat onafhankelijk wil zijn, op Godes hulp, op onze onbuigzame vastberadenheid, op Duitschlands sterken wil en zijn klaar inzicht in de toekomst.

Ekonomisch, politisch en strategisch aan de poorte van Duitschland gelegen, weet Vlaanderen dat zijn zelfstandigheid een reële waarborg voor Duitschland is, maar ook, dat ze zonder Duitschlands hulp niet tot stand kan komen. »

Op dien toon eindigde het stuk met den uitroep:

« Stamgemeenschap, geschiedenis, zelfbehoud wijzen Duitschland en Vlaanderen naar hetzelfde doel: Een vrij, zelfstandig Vlaanderen. »

Dit stuk wekte hevige verontwaardiging, en het bracht ruzie in de aktivistische kringen zelf.

Tot zelfs in Duitschland werd dit manifest op verachting en misprijzen onthaald.

Zoo verklaarde Haase, lid der socialistische minderheidspartij, in den Deutschen Rijksdag,

naar aanleiding van de rede, waarin de afgevaardigde Stresemann het stuk onder zijne hoede meende te moeten weten, o. m. het volgende:

« Reeds dikwijls genoeg hebben wij aangetoond, dat de inval in België door niets gerechtvaardigd is. Het was een schending van het neutraliteitsverdrag. H. Stresemann heeft gemeend, dat de verklaring van den « Raad van Vlaanderen », welke hij heden voorlas, door gansch den Rijksdag met diepe beweging zou onthaald worden zijn. Mijne gevoelens met die mijner vrienden, zijn gansch anders geweest, en, verre over onzen kring heen, ook van al degenen, buiten dit huis, die den moed hebben zich openlijk uit te drukken over het machtwerk, dat ons hier aangeoonden wordt. Gij weet zoo goed als wij, H. Stresemann, dat in Vlaanderen zelf alle vooraanstaande elementen met verachting van den z.g. « Raad van Vlaanderen » spreken.

Gij weet dat vóór den oorlog geen mensch in Vlaanderen er aan gedacht heeft aan te leunen bij Duitschland.

Wanneer Vlamingen, inwoners en burgers van het land, dat den 4ⁿ Augustus overvallen is, zich in een schriftstuk daartoe leenen « van noodweer van anderen te spreken », zoo zijn zij bij voorbaat geoordeeld en met hen al degenen, die aan de zijde van deze lui staan. »

* * *

In Wallonië was er Waalsch aktivisme.

In de bange uren, die België doorleefde, dachten sommige Walen alléén aan 't Waalsche gedeelte van ons land: een afvaardiging van de Waalsche handelaars ging den Duitschen gouverneur-generaal von Bissing spreken, om hem het streven der Walen uiteen te zetten en zijn sympathie te winnen.

Het voorbeeld kwam trouwens van hoogerhand.

E. Buisset, volksvertegenwoordiger van Charleroi, protesteerde bij denzelfden Duitschen gouverneur-generaal, omdat het Duitsch bestuur, bij bekendmakingen en mededeelingen, naast Duitsch en Fransch ook Nederlandsch gebruikte, hoewel toch, naar hij beweerde, het Fransch de eenige officieele taal van het land is! (1)

Nog andere voetstappen in den aard van die van Buisset zouden we kunnen noemen.

Schriften van Duitse zijde beweren dat, onmiddellijk na de bezetting van Brussel de Franskiljons zich in betrekking stelden met den toenmaligen gouverneur-generaal en de Duitse beambten, om dezen in den waan te brengen dat Brussel een uitsluitend Fransche stad en de eenige officieele taal in België het Fransch was.

Aldus zegt Hans Friedrich Blunck (Belgien und die niederdeutsche Frage, bl. 20): « Degenen die zich het eerst in geheel België aan de Duitse regeering opdrongen, waren Walen. Hebben zij niet honderden keeren beproefd ons te overtuigen dat er geen Vlamingen meer zijn? Hebben zij niet overal getracht het gehate Vlaamsch onder de hand uit te dooven (auszulöschen), omdat het thans gemakkelijker is over de wet heer te glijden? »

Te Antwerpen, misschien ook elders, werd in het geheim een pamflet verspreid dat zoogezegt uitging van « un parti national » (een nationale partij).

Daar stond o.a. in:

« De taalkwestie moet als opgelost beschouwd worden sinds de Vlamingen het recht verkregen, in eigen taal gevonnist en bestuurd te worden...

Op onmedeoogende en besliste wijze moet voor goed een einde gesteld worden aan het oprichten van een Vlaamsche Hoogeschool, aan de verplichtingen die officieren, openbare ambtenaars en rechters dwingen Vlaamsch te kennen. »

Er werd een oproep tot de Walen gericht. Daarin las men o. m.:

Walen!

« Roger, Gendebien, Surllet de Chokier en hun aanhangers waren de sierlijke tolken der Walen. Zij poogden van België een Fransche provincie onder Fransch beheer te maken en zij wilden dit land van Fransche gedachte, ondanks het verzet der Vlamingen, tot glorie van Frankrijk doen groeien. Om deze grootsche gedachte te verwezenlijken hebben wij, afstammelingen dezer groote Walen, eerst de bestuurlijke scheiding, vervolgens de inlijving bij Frankrijk gevraagd.

Walen!

Ongeveer een eeuw geleden streden de Walen te Quatre-Bras en Waterloo tegen Frankrijk, zooals Albert du Bois het zoo welsprekend zegt. Hun handelwijze te dien dage was een monsterachtige misdaad, een onvergeeflijke verzaking van den heiligsten en edelsten plicht, den plicht jegens het vaderland. Zij gingen hun afstammelingen gedurende jaren lang het recht ontzeggen nog langer den naam van Franschman te dragen, dien naam, met fierheid bekroond, die een hoofd boven alle hoofden der barbaarsche rassen uitsteekt. Zij hadden schuld aan dit gruwelijk uur, waarin gansch Europa opstond en het volk bedreigde. Zij hadden hun aandeel aan dit afschuwelijk feit: de standaarden der vijanden van Frankrijk stonden zegepralend geplant in den Franschen grond van Wallonië!

Ten einde den terugkeer van dergelijke rampen te vermijden, ten einde te voorkomen dat onbewuste Walen tegen Frankrijk, bereid tot heilige toewijding, de wapens zouden opnemen, iets dat wij, bewuste Walen, zouden geweigerd hebben, is het noodzakelijk dat wij de inlijving van Wallonië bij Frankrijk eischen. »

Nog tal van dergelijke stukken werden verspreid.

Den 1ⁿ Maart 1918 ontstond een verdedigingskomitee voor de Walen. Het proklameerde een vrij Walenland in een onafhankelijk België.

Veel Waalsche ambtenaren namen in de Waalsche ministeries benoemingen en bevorderingen aan.

Er verschenen Waalsche aktivistische dagbladen als: « L'Avenir Wallon », « L'Echo de Sambre et Meuse », « Le Peuple Wallon ». Zoo schreef het laatste blad:

« Op het oogenblik dat de nationalistische rechtmatige eischen de wereld in beroering brengen, dat de Finnen, de Oekraniërs, de Albaniërs, de Hindoes, de Mahomedanen van Turkestan, de Letten, de Joden en ook de Vlamingen, iedereen aldus het recht opvoert om over zich zelf te beschikken, recht overigens door alle Staatshoofden der oorlogvoerende machten erkend, dringt het zich op dat de Walen mede getuigenis afleggen van hun nationalen oorsprong... Niet langer mag van deze bescheidenheid misbruik gemaakt worden door machtige tegenstanders, sterk door regeeringsgezag en vooral door de onwetendheid der massa.

Wat verlangen de Walen? Het natuurlijk recht om over zich zelf te beschikken, als zijnde een nationaliteit, gansch onderscheiden van die der Vlamingen. Hoe? Door de scheiding... Van die scheiding zullen wij nimmer afzien. Meer, wij doen, van nu af, een dringenden oproep tot de Walen, ten einde het door de regeering en haar ambtenaren ingerichte saboteeringstelsel tegen het Waalsche bestuur te doen mislukken. »

De Waalsche bond van Brabant verklaarde in een proklamatie aan de Walen:

« De Walen in algemeene vergadering samen gekomen, vorderen met meer nadruk dan ooit hun zelfbeschikkingsrecht op, door het verwezenlijken van een separatistisch regiem, waarin

(1) « Aktivisten ». Uitgave van het J. Vuylstekefonds.

De afgevaardigden van den Raad van Vlaanderen te Berlijn op bezoek.

ze, vereenigd met de Vlamingen, het begrip van den federatieven staat versterken zouden: de Vereenigde Staten van Vlaanderen en Wallonië;

klagen de houding van de regering aan, verklaren voor spoedeischend en gelegen een aktie van voorlichting en verdediging;

noodigen de Walen van de andere steden uit, hun gegroepeerde werkzaamheid te hervatten, zich aan te sluiten bij hun beweging voor Waalsche aktie;

en sporen ze aan, allen samen te werken voor de organisatie van de kaders hunner ministeriën.

De « Ligue wallonne du Brabant » neemt de bescherming op zich van het blad « Le Peuple wallon », waarin ze haar vertrouwen stelt voor de verdediging van de beginselen, die de vrije en zelfstandige Waalsche democratie bezielen,

Besluit tot het aanplakken, en gaat over tot de dagorde, onder den roep:

« Leve de Scheiding! »

« Leve Wallonië! »

« Leve de Vereenigde Staten van Vlaanderen en Wallonië. »

Voor de « Ligue wallonne du Brabant »,
De algemeene Sekretaris, De Voorzitter,
D. De Peron. L. Bovy.

De Leden,

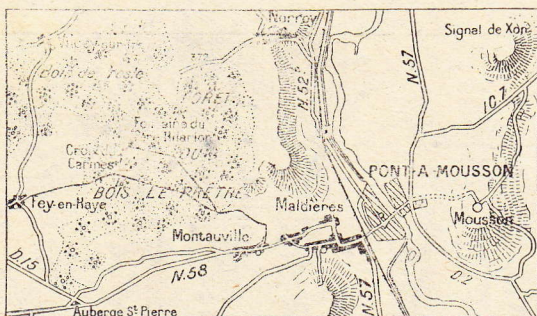
P. Heninckx, A. Potier, A. Seron, M. Mas-
sart, P. Brison, H. Halleux, A. Havard, E. Hel-
lin, J. Hénault, E. Houba, A. Nasson.

Evenals in Vlaanderen, zijn in Wallonië bij den wapenstilstand de voormannen der aktivisten er van door gegaan.

De bestuurlijke scheiding en de politieke zelfstandigheid vonden daar ook geestdriftige aanhangers; de Duitse bezetters vonden daar ook... betaalde verdedigers. De aktivisten, die, met of zonder Duitse tusschenkomst, het « Comité de défense de la Wallonie » (Komiteit ter verdediging van Wallonië) tot stand gebracht hadden en te Namen in den Waalsch-Duitschen kaas zaten, hadden, in een manifest aan de Waalsche bevolking eveneens verklaard dat zij « probes et libres » (eerlijk en vrij) waren, « pleinement conscients de leurs devoirs et de leurs responsabilités » (ten volle hun plichten en hun verantwoordelijkheid bewust); maar, ze zijn ook, gelijk de ratten, het zinkend schip ontvlucht.

De figuur is hier eigenlijk schreeuwend valsch, want ze zijn op een schip gevlucht, dat de Duitse overheid te hunner beschikking heeft gesteld. Ze werden namelijk door den bestuuroverste van Wallonië verwittigd (22ⁿ en 24ⁿ Oktober, 6ⁿ November 1918, enz.) dat ze of naar Duitschland, of naar Zwitserland mochten gaan, in groep, of naar Holland, afzonderlijk.

Ze kregen allerlei inlichtingen over paspoorten, vrachtgoed en mondvoorraad (die kosteloos zou geleverd worden, voor vier dagen) en daar het vervoer per spoor bezwaren opleverde, werden ze ten slotte, onder Duitse vlag, den 12ⁿ

Kaartje van het Priesterbosch.

November, te water, via Holland, naar « Bad Wildungen bei Kassel » overgebracht. (1)

Wij hebben natuurlijk in dit algemeen werk slechts een overzicht gegeven van al deze zoo treurige verschijnselen, welke ons volk schokten.

De regeering te Le Havre vaardigde wetsbesluiten uit tot betugeling van al die daden en 't aktivisme zou later geweldigen weerklank hebben voor 't gerecht.

XXXVI.

HET PRIESTERBOSCH.

I.

De lezer kan zich moeilijk een denkbeeld vormen van het leven in de loopgraven. Wij laten hier een soldaat aan het woord die, in het beruchte Priesterbosch, die gruwelijke hel op aarde, tegen de Duitschers heeft gestreden en aan den lijve al het wee heeft ondervonden van dezen oorlog. (2)

(1) « Aktivisten ». Uitgave van het J. Vuylsteke-fonds.

(2) Jacques Dieterlen : « Le bois le Prêtre » (geautoriseerde vertaling.)

« De derde sekte, nog maar pas sedert drie dagen op rust te Mamey, werd onverwachts opgeroepen om deel te nemen aan de ontworpen aanvallen in het Priesterbosch.

In dien vroegen morgen, bij druilig weder rukten de mannen op, onder het geleide van een luitenant.

Somber en akelig was het bosch, waar een razende strijd gedurende lange maanden gewoed had. De Duitschers maakten er zich in het begin van den oorlog meester van, maar een afdeeling Fransen te Toul gelegen, had er hen uit teruggedreven. Zij moesten er zich sedertdien dag en nacht tegen vijandelijke aanvallen verdedigen.

De Fransen haatten dit bosch, waar zij zich slechts met moeite konden bewegen. Het was te eng, en zij zagen zich verplicht in slijkerige loopgraven, ware hollen, waar men niet eens de bajonet behoorlijk kon hanteeren, een schuiloord te zoeken. De wonderbare moed der regimenten werd er door een net van takken en een ontzenuwenden doolhof van prikkeldraad gebroken.

Wrok verbitterde hun hart, omdat zij zich niet, net als op al de overige gedeelten van het front, in breede, gesloten gelederen konden ontplooiën, om bliksemsnel naar de vijandelijke stellingen te loopen, onder luid geroep, de lange flikkerende bajonetten vooruit.

Zij hunkerden naar die stormloopen op den vijand. Huilend en tierend rukten zij tegen de gehate Duitschers op.

Maar hier ging het er geheel anders toe. Men trad uiterst omzichtig op, zoo geruischloos mogelijk. 't Was of men voortdurend vreesde door een ontploffende granaat gedood te worden.

Kruipend op handen en voeten naderde men de voor de linies opgestelde schildwachten, om hen in de granaatkuilen te verrassen en van kant te maken.

Zonder mededogen werden de Fransche brankardiers, die gewonden ter hulp snelden, van uit de vijandelijke lijnen neergeschoten.

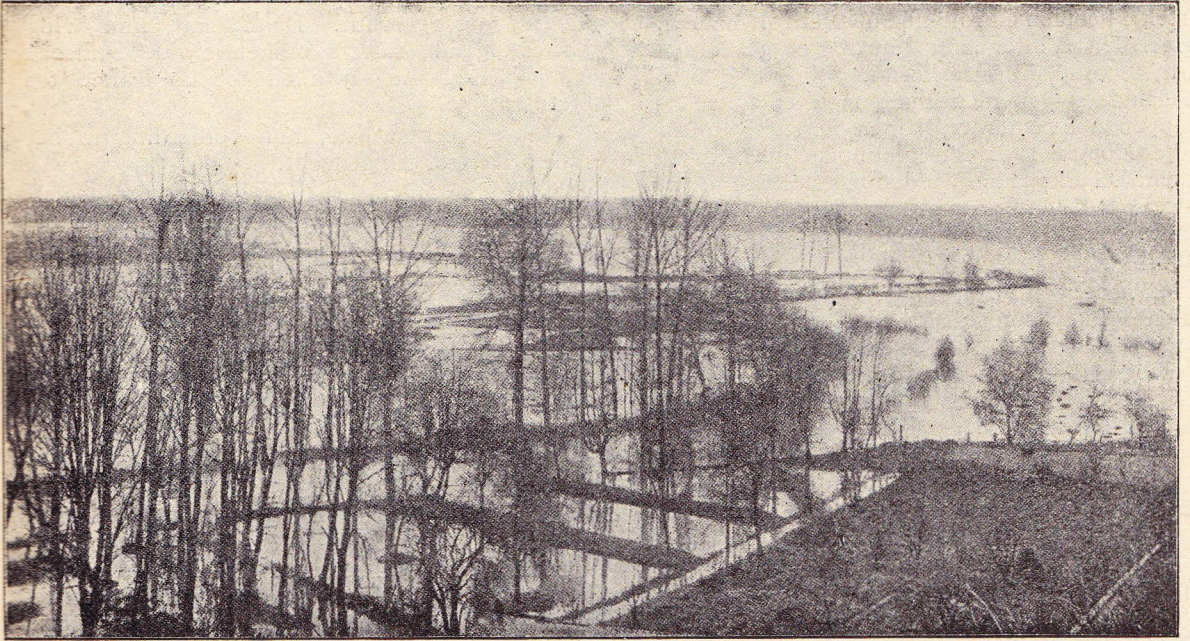
De dappere jongens haatten dien stellingenoorlog gevoerd van uit de verwarde enge loopgraven van het somber bosch. Telkens zij er in traden, voelden zij zich onpasselijk door de verpestende uitwasemingen van rottend vleesch.

Ook met de dagelijks hernieuwde aanvallen moest rekening gehouden worden. De vijand gunde hun geen enkel oogenblik rust. Nooit werden zij over heel de uitgestrektheid der stellingen handgemeen, en die razende gevechten in kleine sektoren vergden meer slachtoffers dan zij belang onleverden.

Het Priesterbosch was een hel waar de Dood heerschte. Ontploffende, omzichtig gegraven mijnen en een granatenregen, waaraan geen einde kwam, velden voortdurend jongens neer, en zij vielen in het fettige slijk of in het vuilgele water.

Waar men ook keek, alom zag men lijken, nog lijken, altijd maar lijken.

Voortdurend moest men nieuwe stormaanvallen ondernemen om eenige meters verloren gegane loopgraven terug te veroveren, die men den

Overstroomde landerijen in de Argonnen.

volgenden dag opnieuw zou ontruimen om er zich dan weer meester van te maken.

Rust kende men er niet. Viel men zelf niet aan, dan kwam de vijand uit zijn stellingen, naderde als een orkaan, om weer terug gedreven te worden. Zoo gebeurde het dat soldaten door de Duitschers krijgsgevangen gemaakt, vaak weinige uren later, weer bevrijd werden.

Uitgestrekte rechte loopgraven vond men er niet. De vijand was op talrijke punten langs drie kanten ingegraven, zoo goed als omsingeld. Een uitweg trachtende te vinden, ging hij tot hopelooze aanvallen over, om de in 't nauwgebrachte eenheid wat gunstiger gevechtsomstandigheden te verschaffen.

Twee of drie eskouades werden in het vuur geworpen. Te vergeefs. Zij stuitten op het doo-dend schroot van onzichtbare snelvuurgeweren. En weer opnieuw moest men den aanval wagen.

Had een bataijon niet genoeg manschappen, dan ontving het versterkingen van de reservetropen, die de in het bosch vechtende eenheden ter beschikking stonden.

Zoo werden zekere kompagnies gedurende een enkel verblijf in het Priesterbosch tot drie en vier malen aangevuld.

Door den kleinen afstand, die de vijandelijke stellingen van malkander scheidde, was het bombardement er onhoudbaar.

Gewoonlijk duurde het slechts korten tijd, maar de zware Fransche granaten ontploften zoo dicht bij de eigen loopgraven, dat zij telkens een gevaarvollen stortvloed van steenen en takken voor gevolg hadden.

Men kon er niet aan denken in dit bosch, waar elken nacht tegenaanvallen plaats hadden, een oog te sluiten. Het helsch geweervuur schudde

zelfs de ongelukkige jongens wakker, die van uitputting insliepen.

Toen de divisie er op het einde van 1914 aankwam, waren er nog geen stellingen gegraven. Tijdens den slag van Mamey, grepen er enkele schermutselingen plaats in het gedeelte van het bosch nabij de afspanning «Sinte Pieter». Men kon nog het grafheuveltje zien, waarop een kruisje stond geplant, en een soldatenmuts en een kroon van verslenste bloemen waren neergelegd. Men vond er ook graven van Deutsche soldaten. Op de kruisjes kwamen vermeldingen voor met inktpotlood geschreven, maar de tijd had die herinneringen reeds gedeeltelijk uitgevaagd.

«Hier rusten drie grenadiëren.»

Die eerbetuigingen in der haast gedaan, waren uiterst eenvoudig. Men wilde niet verder oprukken vooraleer een laatste rustplaats gegund te hebben aan een gesneuvelden verkenners langs den weg gevonden.

De Duitschers hadden op de hoogte van Quart en Réserve, gelegen op de linkerzijde van het bosch een groote haag opgesteld. Daarachter verscholen, werkten zij aan het graven van hun stellingen.

Op zoowat honderd meter van de haag werd de eerste loopgraaf door de kompagnie aangelegd. Dank aan ongemerkte kleine ingravingen was men na eenigen tijd den vijand tot op weinige meters genaderd.

De geduchte onderaardsche oorlog om aan den sterken en goed verscholen vijand, Quart-en-réserve, en het Karmelietenkruis te betwisten maakte van het bosch, — gewezen eigendom der bisschoppen van Toel, zoo grootsch met zijn eeuwenoude breedstammige eiken, en lijnrechte effen beuken, en beroemd om het overvloedig wild, dat zich in het dichte sparhout ophoudt, —

een akelig oord, met omgeploegden grond, ontwortelde boomen en rottende menschenlichamen.

Heel den Winter lang duurden de gevechten voort, moorddadig, afmattend.

Te midden van dien chaos moesten de manschappen zich eenen weg banen om zich van een eindje loopgraaf of een blokhuisje meester te maken. De eskouaden werden meestal van uit de sterke verdedigingswerken teruggedreven, en gedund keerden zij naar de eigen loopgraven terug.

Men groef een mijn, die de vijand korten tijd nadien deed springen. Men herbegon, vestigde zich in den trechter door de ontploffing gevormd en vloog zelf weinige dagen later in de lucht.

De regen, de ontzenuwende regen viel aanhoudend, en steeds hooger klom het water in de loopgraven. En in die vochtige middens sletten de mannen de lange, lange dagen, tot eindelijk hun makkers hen kwamen aflossen.

Op hun beurt zetten zij het gevecht voort, werkten verder aan de reeds begonnen gravingswerken, brachten de stukgeschoten schuilplaatsen terug in orde, en begroeven de dooden, links en rechts verspreid...

* * *

Bijzonder tragisch was het uitzicht van het Priesterbosch wanneer de sombere massa van zijn heuvel tegen den loodgrauwen hemel scheen aan te leunen, en er zware wolken rakelings over dreven. Hoe akelig, hoe somber was het dan over die onmeetbare uitgestrektheid!

Soms ging er dan weer plots als een rilling over het schijnbaar doode bosch. Een lichtpijl verlichtte de ruimte te midden van den nacht en scherp op de lucht afgeteekend lag de heuvel daar, trillend van het losbrekend knetterend geveervuur.

Het leefde werkelijk, wanneer de aarde openscheurde onder het geweld van een bombardement. Boomen werden als stroohalmpjes in de lucht geslingerd. De heuvel kreeg het uitzicht van een sidderenden vuurberg, als ware er in zijn geheimzinnigen afgrond een cycloop verborgen, die er genot in vond de zwakke, boven hem wemelende menschen te tergen.

Van uit de voorposten kon men bij het licht der ontploffingen het plein zien, akelig huilend onder het geweld der beschieting en men schrikte onwillekeurig voor dit levend monster terug.

Weerstaan te midden van dit oorverdoovend lawaai, scheen een onmogelijk iets.

Geen mensch kon leven in dien gloed van vlammen en schroot.

Rustig tegen kanteelen leunend, met den vinger op den trekker van het geweer, den vijand van achter de borstwering bespiedend, stonden daar de soldaten der heldendivisie schijnbaar onverschillig, de woest huilende vijanden door hun kalme houding bedwingend.

* * *

Zij waren grootsch onder den geweerkogelre-

gen, daar op hun post niettegenstaande het moorddadig geschut. Dank aan hun vlug openvolgende salvo's braken zij de Duitsche aanvalsbaren die zij allen tot de laatste toe braken.

Hun gevechtswode, hun volharding in het lijden overtrof elk gedacht.

Nooit zag men een man wijken. De tegenstand was des te hardnekkiger naarmate het gevecht heviger woedde. Zij klampten zich aan dit kleine plekje grond vast, en lieten zich liever doodden, dan er een duimbreed van af te staan.

Geen gevechten vielen hun te zwaar, geen slijk te glibberig, geen stelling onveroverbaar.

Allen waren helden of werden zulks in die omgeving. Aan die aanstekingskracht konden zelfs de lafsten zich niet ontrukken.

Jong en oud, bevelvoerders en soldaten, allen vochten als duivels.

In die heldhaftige koorts, dank aan den spoorslag om zich dapperder dan de anderen te toonen, zouden zij met een enkelen stormloop de vijandelijke stellingen ingenomen hebben, indien de dood hen niet verraderlijk in hun volle glorie hadde neergeveld.

Velen togen ten aanval, medegesleept door die heerlijke begeestering, werden door een kogel getroffen, wankelden en stortten op den grond neder, die hen aan de macht van den vijand in een doodende toenadering ontrukte.

Maar niet minder groot waren zij, wanneer zij, zwichtende voor de overmacht, zich verdedigden. Zij vuurden met onwankelbare vastberadenheid en, geknield op eenige opeengestapelde zakjes aarde of nog op het lijk van een gesneuvelden vriend, herlaadden zij hun geweer om het weer af te vuren tot zij zelven achterover stortten, den ingang van de loopgraaf met hun lichaam versperrend. Dan kwamen andere mannen op hen knielen, om op hun beurt te vuren en den vijand terug te drijven, gestuit in zijn drang om vooruit te komen door dien muur van dooden.

* * *

De dag kwam in de lucht, een dag die weinig van den nacht verschilde.

In het Oosten braken breede roode lijnen de duisternis. Nu en dan ontploften nog enkele vuurpijlen boven het bosch, die verbleekten naarmate de dag meer opklaarde.

Het hield op met regenen.

De sekte kwam in een vlakte. De mannen struikelden in de omgeploegde aarde of vielen in de diepe trechters, door de granaten geslagen.

Af en toe gebeurde het, dat een der soldaten zich bezeerde aan de netten prikkeldraad ter verdediging van het bosch opgesteld of tot aan de heupen in een diepen waterput schoot.

Soms bromde een onder hen omdat hij met elken stap dieper in het slijk zonk, omdat de aflossing met zooveel moeilijkheden gepaard ging, omdat de overstromde loopgraven talrijke kronkelingen maakten, omdat zij te lang moesten wachten voor zij weer verder trokken.

Ze bromden.

Ze bromden als de hielden van het groote legeren, als zij, togen ze vooruit.

Wanneer ze een tijdlang den weg gevolgd hadden, leidend naar het in puin geschoten dorp Hey en Haye, door den vijand bezet, splitste de kompagnie uiteen en traden de sekties langs verschillende uiteenlopende wegen in het bosch.

Ze wisten welke eenheden ze moesten aflossen en welke plaatsen ze te bezetten hadden.

« Wij gaan naar den dikken eik, luitenant. »

« Neen, toch niet, wij moeten een weinig meer rechts blijven. Wij zullen de vallei der keukens volgen, langs den post L. Wij vervangen het derde bataljon, dat aanviel. Het schijnt dat er veel Moffen hun pels bij lieten. »

Het gelaat van den Marokkaan helderde op.

« Dan vinden wij helmen, luitenant. Wel graag zond ik er een aan mijn vrouw. »

De sektie kwam voor een weg, die bijna dicht scheen. Maar bij hun eerste stappen, zakten de manschappen tot over de schoenen in het slijk.

« Is het niet ongelukkig? Van waar blijft dit slijk toch komen. Hoe meer men het verwijdert, hoe meer er ligt. Ik wou den kerel onder handen krijgen, die ons hier bracht. Ik zou hem niet weinig zijn zaligheid geven. »

Op een gegeven oogenblik helde het pad een weinig naar de diepte en een onvermijdelijk gedrang ontstond.

« Pas toch op met uw geweer, ge hebt me pijn gedaan. »

« 't Is al goed. Ga maar voort. »

Er heerschte een zenuwachtige stemming.

« Komaan jongens », riep de luitenant, « blijft bedaard. Gaat achter malkander, één voor één. »

In stilte vorderden de manschappen hun weg langs het glibberig pad.

* * *

Voorbij de vallei der keukens steeg de weg stijf de hoogte in. Er lag nog meer slijk dan overal elders. Elk oogenblik moest men een loopgraaf volgen, half gevuld met water, waarin men tot aan de knieën plonste.

Sedert maanden waren zij aan dit leven gewoon. Zij wisten dat al de paden even onbruikbaar waren. Met de onverschilligheid eigen aan de menschen die gewoon zijn te lijden, schreden zij verder zonder acht te geven op het water en het rondspattende slijk waarin zij bij elken stap zakten, hun jas bemorsend.

Eindelijk werd de sektie een tijdlang opgehouden. Het was aan het begin van het verward net loopgraven op korten afstand van den Dikken Eik, en dat zich over gansch het bosch uitstreckte tot aan het Karmelieten kruis, als de gaanderijen van een molnest.

« Halt ! » riep de luitenant.

De jongens bleven afgemat tegen de slijkerige wanden van de loopgracht leunen.

Het hoofd voorovergebogen, uitgeput door den pijnlijken weg dien zij hadden afgelegd, door het slijk, dat aan hun schoenen kleefde en ze tot vormeloze aardkluiten herschiep.

Dan hernamen zij hun tocht, steeds moeilijker doordat de loopgraven smaller werden. Met hun

geweren bleven zij aan de telefoondrauen haperen. Het gebeurde dat iemand van uit de tegenovergestelde richting kwam. Dan moesten de jongens trachten zoo weinig plaats mogelijk in te nemen, met zich tegen den wand te drukken. Maar niettegenstaande eenieders goeden wil was de opmarsch er even door belemmerd.

Ook trok men dikwerf langs ware onderaardsche gangen, destijds door de Duitschers gegraven.

De soldaten, ofschoon aan het leven in die middens gewend, hadden moeite om er malkander te herkennen. Meer dan eens sloegen zij een verkeerden weg in, en moesten op hun schreden terugkeeren, tot een boomstam, een tak, een lijk, hun toeliet de richting te herkennen, die zij te nemen hadden.

Wanneer zij den Dikken Eik naderden, vertraagden zij andermaal hun opmarsch, tengevolge der verwoestingen door het laatste bombardement verwekt.

Loopgraven waren zoo goed als dicht geschooten en hun wanden bestonden haast niet meer. De soldaten moesten takken en draad wegruimen, vooraleer zij verder konden oprukken.

« Zelfs na hun dood pesten de platkoppen ons », riep een der jongens.

Duitsche lijken versperden inderdaad den weg.

Zware granaten hadden hen in de lucht geslingerd en in de akeligste houdingen, afgrijselijk verminkt, stortten zij daar neder.

De meesten waren niet meer kenbaar en vertoonden slechts een vormloos vleeschhoop waaraan overvloedig slijk kleefde. Hier lag een been, ginder een arm, wat verder stukken romp, een schedel met korte haren.

« He, luitenant, zie eens, tusschen die twee boomen hangt een paternoster. »

Een snoer van ingewanden verbond twee boomtakken.

De schuilplaatsen links bestonden niet meer. De daken stortten op de Duitschers, die er onder bedolven lagen. Zij moesten vreeselijk geleden hebben, want hun gelaat was pijnlijk vertrokken. Een hunner ging met wijd opengespalte oogen tegen een boomstam leunen, de twee armen afgerukt, en stierf in die houding, terwijl zijn bloed de aarde rondom hem rood verfde.

De grond was omgewoeld en vormde een afzichtelijke mengeling van slijk, vleesch, twijgen en stukgeschoten draad.

In het bosch, over al de verminkte boomen, heerschte die nare stilte als om te treuren over de tallooze levens die verdroeven in den bitteren strijd. De mijmering van het bosch werd slechts onderbroken door de sombere klacht der krakende takken bij het voorbijvliegen der zwarte ongeluksvogels.

Nu en dan weergalmde nog in de groote stilte het pijnlijk gekerm van een stervenden gewonde.

Veeleer verhard dan onverschillig gingen de jongens verder zonder een woord te reppen.

Zij bleven stom tegenover den dood.

Hun koude blikken vielen op die lijken, en in hen rees even het gedacht op dat ook hun arm, vermoeid lichaam wel eens op dien doodenakker kon rusten.

En om die akelige gedachten uit hun geest te verdrijven, poogden zij te schertsen, maar over het algemeen gelukte het hun niet de belangstelling te wekken.

« Zegt eens, kameraden », riep de Marokkaan, « hier gaven de Fritzkens de pijp aan Marten. Wie bezorgt mij een stormhelm? »

« Onze artilleristen schoten raak », opperde een andere.

Eindelijk bereikte de sekte de voorste loopgraven. Men had het er hard te verduren, want ten allen kanten lagen dooden.

« Jongens, we komen u aflossen! »

« Des te beter. We zijn doodaf! En dan, het stinkt hier lijk de pest. Oppassen voor den tegenaanval. »

« Dit zal weer iets voor de derde wezen. »

« Verliest maar geen tijd. Er zijn talrijke schietgaten zonder geweer. »

De Duitschers, gebruik makend van de wanorde die uit een aflossing onvermijdelijk voortspuit, hadden een hevig geweervuur geopend. Zij hoopten de verloren stellingen terug te veroveren. De snelvuurgeweren ronkten en scherpe gillen stegen reeds uit de vijandelijke lijnen op.

« Alleman aan de schietgaten », beval de luitenant.

De manschappen door de schielijkheid van den aanval verrast, vloekten, scholden op malkander, zochten een geschikte plaats uit, en stuitten vaak tegen kameraden, die reeds het vuur der Duitschers beantwoordden.

Tegenstrijdige bevelen weerklonken.

Er heerschte een dol geharrewar.

Iedereen schoot op goed vallen uit, maar zonder goed gevolg, terwijl het vijandelijk vuur aan hevigheid toenam.

« De mannen die komen aflossen, aan de schietgaten. Dat de anderen zich verwijderen. Blijft bedaard, vrienden. Sergeanten, belet dat er nog geschoten wordt. »

Men moest van man tot man gaan om te mid-den van dit helsch lawaai de bevelen te doen verstaan.

Langzamerhand keerde de orde weer. De soldaten hadden post gevat op de hun aangewezen plaatsen.

Wanneer volledige kalmte heerschte, riep de luitenant, met luide en wilskrachtige stem, veel-er om vertrouwen in te boezemen dan om te bedreigen.

« Opgelet! Vuur per salvo! Zonder haast... legt aan... Vuur! »

En over heel de uitgestrektheid der loopgraaf weerklonk een korte knal.

* * *

Het sneeuwde.

Alles werd kalm en rustig, maar de rust, enkel gestoord door het zeldzaam schieten van de schildwachten, had een tragisch karakter.

De lucht was kleurloos.

De weinige nog rechtstaande boomen, slank en verminkt, schenen dood als de lijken op den grond.

Ook de aarde leek dood. Nergens een gras-halmpje meer. Zij moest verzadigd wezen door die duizenden lijken, die haar sedert maanden voedden.

De lieden die te midden dier dooden leefden, schenen eveneens van 't leven beroofd. Hun uitzicht en gang scheen niet meer van deze wereld.

Leunend tegen de schietgaten of gezeten op houten banken, het lichaam gewikkeld in beslijkte dekens, bleven zij sprakeloos; zelfs de moed tot spreken ontbrak aan die menschen, slachtoffers van de bitterste ontberingen.

De moedigsten verwijderden de lijken die den weg versperden, bonden een koord aan de voeten, een andere aan het hoofd of aan de armen en sleurden hen naar een diepen kuil, gegraven om er al dit dood vleesch in te werpen.

Duitsche lijken met vuil-grijze uniformen, Fransche in blauwe kapootjassen, lijken van bejaarde mannen, met gelaatstrekken van smart verwrongen, lijken van kinderen, baardeloze gezichten kalmte en onschuld weerspiegeling, lijken door granaten vaneen gereten, lijken van dappere soldaten, die het geweer krampachtig tusschen de handen vasthielden, lijken van ongelukkigen na veel lijden omgekomen en die een brief of een foto tusschen de geel geworden vingers hielden, lagen in dien put opgestapeld.

De put geraakte gevuld door al die doode lichamen, die men er zonder onderscheid al maar toe bijwierp.

Een brankardier, een reus, greep de doode lichamen in zijn handen, en droeg ze op zijn rug naar den kuil. Het hoofd van den doode, geel en vuil, wreef tegen zijn eigen hoofd, maar zonder dat de ruwe kerel er zich om bekreunde.

Wanneer de staat van ontbinding te ver kwam, laadde men bij middel van een schup dien menschenafval in een zeildoek, om het weg te voeren.

Het zicht van den gemeenzamen put bood een hellemarteling. Al die doode soldaten vormden nog slechts een vleeschhoop, grijs en vuil, waarboven stukken beenderen uitstaken, en men bij plaatsen roode vlekken onderscheidde.

Nooit scheen de put verzadigd.

Steeds meer en meer beslijkte lijken staarden naar u met zonderlinge, starre oogen.

Afschuwelijk vizioen!

Nooit vervaagt het schouwspel van dit bosch uit het geheugen dergenen die er leefden gedurende die verschrikkelijke dagen.

Maar van welke dapperheid getuigde het niet!

De menschen strijdend te midden dier ellende, waren ideaal schoon en gaven blijken van de hoogste wilskracht.

Die mannen die bij de schietgaten schenen te slapen, sprongen schielijk recht en namen vastberaden plaats op de hun toevertrouwde posten, wanneer de vijand onverwachts uit zijn stellingen te voorschijn kwam.

Door geheel het bosch ging een uiting van wilskracht en het was of de dooden zelve opstonden om den strijd te hervatten.

* * *

Het Priesterbosch. — Secteur du Mouchoir.
Generaal Le Bocq in een loopgraaf, op 20 meter
der Duitschers.

Het sneeuwde...

Elk gerucht was gedempt.

De kleine pluimzachte vlokjes spreidden zich stil op aarde en doode twijgen uit.

De groote stalen schilden en de geweren waren geheel wit. De voorraden kardoezen verdwenen onder het witte tapijt.

De schoten, bij tusschenruimten door de voorposten gelost, klonken doffer.

Over heel het bosch daalde een zalvende rust.

De manschappen hadden hun deken over het hoofd getrokken. De handen in de broekzakken stonden zij te stampvoeten. Er waren soldaten die uitholten groeven in de wanden der loopgraven, en er zich ter ruste uitstrekten.

Anderen spannen zich in, om met schoppen het vuil te verwijderen, waarin men tot over de knieën zonk, en slechts met moeite uitsukkelde, omdat de beslijkte schoenen aan de aarde vastvroren.

Een der jongens had boven de twee boorden der loopgracht een plaat gegolfd ijzer gelegd, en haar met zakjes aarde bedekt. Aldus beschut schreef hij met een klein stukje potlood op een vuil geworden papier:

« Mijn lieve vrouw, wij zijn voor den zooveelsten keer te Quart-en-Réserve. Voor het oogenblik is alles kalm. Ik stel het wel en ben in goede gezondheid. Het is hier nu juist niet bepaald aangenaam, maar dit moet u niet verontrusten. Het geeft niet. Ge zoudt me een paar kousen moeten laten geworden, want de mijne zijn wel eens vochtig...

Wat moet het lekker wezen bij het vuurtje, voor de groote schouw gezeten. Doe een voorraad kolen op tegen den dag mijner terugkomst, want ik zal waarschijnlijk koude hebben.... »

Het was inderdaad zoo. Hij had koude. Hij klappertandde van de koorts. Denzelfden avond bracht men hem achteruit, en rillend over heel het lichaam, stierf hij in een gasthuis ver van den huiselijken haard, waar het vuurtje vroolijk knetterde...

* * *

Op een klein komfoor, hem door zijn metertje gezonden, liet een der jongens in den beker van zijn veldflesch wat alcohol met suiker warmen.

« Wat doet ge daar? » vroeg een kameraad.

« Ik maak een hartversterking. Breng uw drinkbeker en volg mijn voorbeeld. »

« Ah, daar zijn ze met de soep! »

Een man van de voeten tot het hoofd beslijkt, verscheen in de loopgracht met een zeilemmer.

« He vrienden », riep hij, « de soep. »

Hij ging van man tot man en vulde etenbakjes.

« De soep is bevroren. Hebt ge haar met sneeuw bereid? Giet niet te dwaas, ge verbrandt mijn vingers. »

« Dacht ge dat ik haar van Mamey tot hier kan warm houden? Ik zou eens willen weten hoe gij zulks zoudt aan boord leggen. »

De mannen, op de kleiaarden banken gezeten, trokken hun deken wat dicht over het hoofd. Zij schoven dicht bij malkander aan om de koude minder scherp gewaar te worden.

« Kom naast me, kleine, we zullen het warmer hebben. Wikkel uw voeten in dit tentzeil, opdat zij niet zouden bevriezen. »

De sneeuwpluimpjes vielen dicht en dicht.

Met moeite hield men de schietgaten vrij. De meeste soldaten hadden linnen doeken om hun geweren gewikkeld.

Een dik wit tapijt bedekte thans den grond, daar straks nog zoo afstootelijk vuil.

Er waren geen kuilen noch prikkeldraden meer, geen geelachtig slijk, noch oorlogsmateriaal. Alles was wit, ideaal rein wit.

Men ontwaardde geen lijken noch verminkte lichamen, geen lappen vleesch noch bloed. Niets. Alles was verdwenen onder de overal even witte sneeuwlaag.

Hier en daar leek de grond min of meer verheven; men zou gezegd hebben dat er mensche lijke gedaanten zich onder een witten mantel bevonden.

Maar men kon zich slechts moeilijk inbeelden dat die rustige en schoone vormen diezelfde lijken waren, die op den grond uitgestrekt, enkele uren vroeger de jongens deden huiveren.

Zelfs de verschrikkelijke kuil was verstopt. Men onderscheidde nog alleen een breeden sneeuwhoop.

Die mooie onbevleete spreij verborg alles. De geringste sporen van gruwelen bestonden niet meer.

Er bevonden zich nog enkel eenvoudige witte, rustig slapende vormen.

Het Priesterbosch bood een tooverachtigen aanblik.

En het scheen of de groote dooden voor eeuwig rustten onder hun wijde sneeuwlijkwade.

II.

Het tentzeil oplichtend, dat voor den ingang van de cagna van den luitenant hing, vroeg korporaal Petit:

« Luitenant, de mannen laten vragen of zij een gourbi voor de halve sekte mogen maken. Zij worden doornat. Ik weet balken en riggels lig-

gen. Met uw toelating zal het werk vlot van der hand **gaan.** »

De snaaksche gelaatsuitdrukking van den korporaal wekte bij den luitenant den lachlust op. Hij bleef eenige sekonden met zijn mes in zijn koffie roeren, vooraleer te antwoorden.

« De negende eskouade zal de wacht **verzekeren**, terwijl de tiende werkt. Hebt ge geen lust in een slokje koffie, Petit? »

« Dank u, luitenant, ik heb zoo net mijn eigen rantsoen gedronken. Nu zullen wij ten minste niet meer zoo nat worden. »

Achterwaarts gaande verliet de brave korporaal Petit den gourbi, en keerde naar zijn eskouade terug.

« Het is toegestaan, vrienden. En nu met moed aan het werk. Terwijl een eskouade de wacht houdt, kan de andere werken. Eh! Marokkaan, ge zet zulk raar gezicht. »

« De Marokkaan is ziek, korporaal! »

« Ja, maar dit zal u niet beletten een plaatsje van de vrienden te komen afbedelen. Onverbeterlijke luiaard! Neem dan maar bij de schietgaten post. »

De mannen, die aangeduid werden om den gourbi te graven, namen hun schup en hun punthouweel op, en wierpen zich vastberaden op den kalk en kleigrond.

Zij waren tevreden omdat zij een schuiloord gingen hebben, hen beschuttend zooniet tegen de granaten, dan ten minste tegen regen en sneeuw.

« We moeten niet in de breedte maar vooral in de lengte graven. Des te gemakkelijker vinden we de noodige balken. De genie heeft er veel liggen bij den post L. Van nacht doen wij onzen voorraad op. »

« En stroo? »

« De luitenant verzocht den kommandant er voor te zorgen. Een volle wagen moet aan de herberg Sinte Pieter afgeladen worden. Wij zullen uitzien om er zooveel mogelijk van scheef te slaan. Niet waar, Marokkaan? »

« Stelsel D., korporaal. Ge zult ondervinden dat dit stelsel goed is. »

« Wanneer ge vermoeid zijt, vrienden, lost ge de tiende afdeeling af, die de wacht houdt. »

Maar niet één der soldaten scheen vermoeid te wezen. Zij groeven met des te meer ijver, daar zij wisten dat zij welhaast bij een lekker vuurtje zouden kunnen slapen.

« Waar moet de schouw komen? »

« In het midden. Maak een gat in den linker wand en een afleiding voor den rook. »

« Moet er voor banken gezorgd worden? »

« Voorzeker, en breedte! We moeten kunnen slapen! »

De korporaal hief zijn punthouweel in de lucht en liet het diep in de aarde dringen met een forsigen zwaai.

Hij was geen aardewerker, maar bediende in een kruidenierderij te Parijs, gelegen in het XIIIe arrondissement.

Daar was hij trots op. Voor het eerst in zijn leven hanteerde hij een pik. Maar hij deed het zoo flink, dat Lamour, een aardegraver van beroep, zijn bewondering te kennen gaf.

« Korporaal, gij hebt heel uw leven niets anders gedaan zeker, dan de pik hanteeren? »

Petit glimlachte tevreden, trok zijn pet tot over de ooren, stak de onderste lip vooruit, en zette zich terug aan den arbeid.

De kleine D... had ook nooit een schup in handen gehouden. Hij was violist. Hij kon tot voorbeeld strekken. Zijn dik gelaat nam een diep ernstige uitdrukking aan. Zijn fijne handen konden den zwaren pik haast niet oplichten. Hij beet op zijn lippen, maar uitte geen klacht. Nooit bleef hij rusten, en zou liever bij de taak zijn gevallen, dan te bekenen dat hij vermoeid was. Vaak werd hij bleek en sprak dan geen woord meer. Hij bood zich altoos aan om aan een loopgraaf te werken, de wacht op te trekken, prikkeldraad voor de lijnen op te stellen of soep te halen.

D. was een nederige held, die leed zonder morren, alles opofferend voor het vaderland.

* * *

Korporaal B... had al evenmin met de zware schup gewerkt. Hij was een geleerde, en volbracht ootmoedig zijn plicht. Niet aan het lijden gewend, was zijn daad des te edeler. Wanneer de sekte bevel kreeg aan te vallen, liep hij niet-tegenstaande zijn ouderdom, zoo vlug als de jongeren. Rechtstaande, met ontbloote borst, vuurde hij vastberaden op den vijand, tot een kogel hem in het midden van het voorhoofd trof. Zijn hoofd viel achterover, enkele bloeddruppels sijpelden over zijn bleek gelaat tot in zijn vollen mooien baard en hij zeeg ten gronde, om voor immer te rusten.

* * *

Niet één kon Lamour evenaren in zijne vlugheid in 't graven.

Hij kwam uit Bretagne. Hij was klein van gestalte. Een lang puntbaardje bedekte heel zijn

kin en verleende aan zijn gelaat, waarin kleine zwarte oogen schitterden, een geitenuitzicht.

Hij zwaaide de pik even gemakkelijk in de lucht als hij haar liet nedervallen.

Nooit verstond hij iets van den eersten keer, en moest een houten kop hebben.

* * *

Rond den middag nam de tiende eskouade de werkzaamheden der negende over, en trokken de mannen de wacht op.

« Ditmaal moet ge een hand uitsteken, Marokkaan », verzekerde de korporaal:

De Marokkaan liet het hoofd ter zijde hellen en antwoordde droevig:

« Ge weet toch korporaal, dat ik aan « mijn » rhumatisme lijd. »

En hij kwam zoo pijnlijk kreunend overeind dat allen moesten schaterlachen.

« Zijn » rhumatisme was zijn ziekte. Telkens wanneer hij werken moest, leed hij er onder. Hij kon zoo smartvol ineenkrimpen, dat de oversten er niets konden tegen inbrengen. Iedereen kende hem. Op zijn kapoot, spannend om de lenden, droeg hij het kruis van Marokko. Vandaar kwam zijn bijnaam. Om het uitzicht van een officier te hebben, had hij zijn kepi ingedrukt en droeg hem steeds wat schuins op het linker oor.

Hij vreesde niemand. Zekeren dag naderde hij den generaal.

« Generaal », zei hij, « mag ik u om een sigaret verzoeken... Wanneer zal volgens u de oorlog eindigen? »

Hij stond daar met opgeheven hoofd, de handen in de broekzakken.

Steeds had hij een gevonden vijandelijken ransel bij zich, dien hij in een dons stak, uit een verwoest dorp medegebracht. Zoodra hij in een loopgraaf van dienst was, rolde hij zich in een rood deken, en het was niet mogelijk hem er uit te krijgen.

Hij leed aan « zijn » rhumatisme.

Men kende hem.

Er viel niets aan te verhelpen.

De korporaal drong ook niet langer aan.

« Wat zult ge doen bij den aanval, Marokkaan? »

Dan schitterden zijn oogen en hij wees op zijn medaille, met een breed gebaar.

« Zwijg maar, ge hebt haar gestolen », schertste een der mannen.

« Wel neen, ge weet maar al te wel dat ik haar op de voor gekocht heb. »

* * *

Den volgenden nacht zochten de manschappen balken, die zij boven de gegraven opening opstelden. Dan bedekten zij hen met aarde en golvende ijzeren platen. Binnen in brachten zij stroo aan, met moeite door de slijkerige loopgraaf gesleurd.

En 's avonds werd een vuurtje gestookt van vochtig hout, in den haard gegraven in den harden wandmuur.

« We moeten zorgen dat er geen rook zichtbaar wordt; de vijand zou onzen gourbi spoedig ontdekken. »

« Wij kunnen er niet aan verhelpen, sergeant. Voor het oogenblik bekreunen wij ons slechts om een enkele zaak: ons verwarmen. »

Het was alsof die mannen zich met het leven verzoend hadden bij dit schraal vuurtje, dat hun bleke en afgematte gezichten verlichtte.

Zij koutten vroolijk met malkander, vertelden hun avonturen, welke hun bezigheden waren te Parijs, in de mijnen van het Noorden of in de bosschen der Vogeezen, en spraken over dit alles als over een geluk dat zij nooit meer zouden zien weerkeeren.

« Dat de mannen der tiende eskouade zich gereed maken om de wacht op te trekken. »

Met moeite kwamen de jongens, die in hun dekens sluimerden, recht. Zij trokken hun schapenvacht aan, en moesten zich bukken bij het verlaten van den gourbi.

Na een poosje kwamen de anderen hun plaats innemen.

Zij waren doornat. De tentzeilen om hun schouders druipten. Hun voeten vormden loutere slijkkluiten.

« Hoort het eens gieten, kameraden. Als het zoo voortduurt, zal het water op den duur binnendringen, want overal zijn er geen gegolfde ijzeren platen. »

Zij namen bij het vuur plaats om hun kleederen te laten drogen. De dampen mengden zich met den rook van den oven en maakten de lucht haast oninademaal. De meesten lagen al spoedig in het stroo uitgestrekt te slapen.

« Geve God dat er geen tegenaanval kome! »

« En dat het in den gourbi niet regene! »

« Hoort maar hoe het giet. Straks is het dak als een zift. »

Buiten viel de regen met geweld. De schildwachten bij de schietgaten konden bijna niets

op korten afstand voor zich onderscheiden, noch hooren. Het water striemde tegen hun gelaat, dat zij achter hun hoog rechtstaanden kraag verborgen. Het drong in hunnen hals en bevroor hunnen rug.

Zij klappertandden, konden van de koude niet spreken, en de koorts deed hun uitgeput lichaam rillen.

Op een modderige bank gezeten, een deken over het hoofd, tegen elkaar aangeleund, bleven zij stom, de voeten in het water, onder den plassenden regen.

Gebroken van vermoeienis, onmachtig om hun slaaplust te bedwingen, dutten zij te langenslaatste in.

Na eenige minuten werden zij door enkele gewerschoten gewekt.

Zij brachten hun verstijfd lichaam in beweging, poogden hun voeten te verzetten, die in het koude water bevroren, en gebukt onder het gewicht van hun natgeworden deken, namen zij bij de schietgaten de plaats in der kameraden, die op hun beurt op de modderige bank gingen uitrusten.

Bijwijlen steeg een sissende lichtpijl in de lucht en wierp een scherpe klaarte over het bosch. Dan bogen de schildwachten bij de schietgaten voorover en vuurden, waarna alles weer rustig werd, en men niets meer hoorde dan het plassen van den regen.

De dag klaarde, maar zoo vaag dat men ternauwernood de omtrekken der boomen kon onderscheiden.

Weltra verbleekten de lichtpijlen en de mannen op de banken bemerkten wanneer zij hun dekens ophieven, dat de nacht voorbij was.

Zij togen met den tragen gang van lieden door de koude versteven naar hun gourbi, tot aan de knieën in het dik geelachtig water plassend.

« Komt ge uw kleederen laten drogen? Blijft dan maar liever buiten. »

« En het vuur? »

« Ge ziet wel dat het uitgedoofd is. Het water dringt hier binnen. Wij hebben de tentzeilen tegen de zoldering gespannen. Zij zijn doorweekt, net als het stroo. Men kan evengoed buiten slapen. »

De Marokkaan barstte in woede uit.

« Vanwaar blijft die regen toch komen? Er viel nooit zooveel water. Het lijkt wel of de Mofsen al het water uit hun gevloekt land medebrachten. Maar wacht wat Fritzke, ik zal het u wel betaald zetten. »

De mannen bleven enkele sekonden beteuterd staan bij den dooden haard en het natte stroo. Zij zouden dus die loodzware, lekkende kleederen moeten aanhouden, zonder hun verkleumd lichaam en ledematen te kunnen verwarmen. Sedert lang verduurden zij gelaten al die ellende. Zij poogden zelfs te schertsen en te lachen, lieten zich log op het stroo vallen, dat druipde onder hun gewicht.

Het regende niet meer. Maar het waterslijk overdekte alles, de loopgraven waren zoo goed als onbruikbaar.

De schildwachten stonden op de banken, die dreigden in te storten.

Zekere mannen vluchtten op zakjes met aarde gevuld of op een plank op twee steenen geplaatst. Anderen verborgen zich onder een plaat van gegolfd ijzer en hurkten dicht tegen malkander om wat warmte te voelen.

Zij voerden de alledaagsche gesprekken: spraken over het slijk dat in hun schoenen drong, of de banden om hun beenen spande, den bloedsomloop belettend.

Het was koud, kouder dan de vorige dagen. Sombere wolken dreven aan den hemel.

Over het bosch heerschte een bange stilte, de stilte die de groote aanvallen steeds voorafgaat. Al de vuren waren uitgedoofd bij gebrek aan brandstoffen.

« Heeft er niemand brandenwijn? » vroeg een schildwacht.

Een vriend reikte hem zijn veldflesch. De man bracht haar aan zijn lippen en dronk eenige druppels van het vocht dat zijn keel brandde.

« Nu gaat het beter », beweerde hij. « Maar dit weegt toch niet op tegen een weldoend vuurtje en een paar slokken van mijn Champagne-wijn. Ik wou wel weten of er een brief voor mij zal komen. »

Een schildwacht verliet mankend het schietgat waar hij van dienst was, naderde zijn overste en zegde met pijnlijke stem:

« Ik houd het niet langer uit, sergeant. Mijn voeten moeten bevroren zijn. »

« Doe uw schoen uit en laat zien. »

De man, een jongeling der lichting van '14, met kinderlijk gelaat, trok, verschrikkelijk grijnzend zijn zwaren schoen uit, en toonde een violetachtigen voet.

« Waarom hebt ge mij niet eerder verwittigd? Geen twijfel, uw voeten zijn bevroren. »

« Sergeant, ik wou wachten zoo lang ik weerstand kon bieden. »

« Doe uw schoen terug aan en ga naar den hulppost. »

De kleine soldaat wou aan dit bevel gehoorzamen, maar zijn voet deed hem zooveel pijn dat hij er moest van af zien.

« Sergeant », verklaarde hij weenend, « het gaat niet. Hij is geheel gezwollen en brandt. Ik loop liever barrevoets. »

« Door dit water en dien sneeuw? Ge schertst. Ween niet kleine, wij zullen u wegdragen. »

« De brankardiers verzorgen ginds de gewonden. En dan, om mijnentwil moet ge de schietgaten niet bloot laten. Ik zal wel alleen voortsukkelen. »

Hij vertrok al mankend, het gezicht smartelijk vertrokken, terwijl hij bij tusschenpoozen zijn zwarten, bevroren voet in het ijskoud water liet rusten.

* * *

De lucht klaarde langzamerhand op.

Hier en daar scheurden de grijze wolken open voor wat waterzonnestralen.

De schuilplaatsen werden terug in orde gebracht en kleine blauwe rookkolommen stegen weer langzaam uit de aarden daken op.

Op de banken gezeten, sneden eenige jongens zorgvuldig kleine aluminiumringen uit granaatvuurpijlen.

Anderen polijstten een zwaren granaatkop van 210.

In een pas gebouwden gourbi sliepen enkele jongens, gewikkeld in hun vuile dekens of lieten hun eten wat verwarmen boven een mager vuurtje.

Al etend, want zij aten om het even om welk uur, zoodra zij een oogenblikje rust genoten, hadden zij hun vreugde weergevonden.

Dan onthaalden zij elkander op smakelijke grappen, die gul deden lachen.

Sommigen zongen gekende volksliedjes, terwijl korporaal Petit, gelukkig nu hij de warmte van het vuur voelde, humorrijke gedichten uit zijn repertorium voordroeg.

Steeds was hij vroolijk en opgewekt; zelfs in de hardste oogenblikken kon hij zijn manschappen doen lachen. Nooit sprak hij heel luid, maar zijn komische mimiek volstond om de vreugde op te wekken.

Een man, gebukt onder een zwaren zak, verscheen in de loopgraaf.

« De brieven », riep hij.

« Zijn er pakjes bij? »

« De zak is er vol van. »

Allen verlieten hun bezigheden en van overal kwamen de jongens toegelopen, den verbindingsagent overrompelend, die schertsend de namen afriep op de brieven vermeld. In dergelijke gevallen verwaarloosde de Marokkaan nooit de gelegenheid om zijn ontevredenheid lucht te geven.

« Is er dan niets voor mij? »

« Begin met zelf te schrijven, indien ge wenscht te ontvangen. »

« En voor mij, vroeg een sterke kerel. Ik wacht op een brief van mijn vrouw. »

« Ook niet, zij zal u vergeten hebben. »

Ontmoedigd hernam de man zijn plaats op de bank, de handen in zijn zakken, het hoofd voorovergebogen.

De luitenant kwam juist op dit oogenblik bij hem, en vroeg:

« Wat is er gaande? »

De man hief het hoofd op, in zijn oogen parelde tranen.

« Mijn vrouw is ziek, luitenant, en sedert acht dagen ben ik zonder nieuws. Dit foltert mij. »

En dieper nog dan te voren, liet hij het hoofd voorover hangen.

De luitenant kende dien geestestoestand en bekeek den man met medelijden. Hij wist dat niets hem in dat oogenblik kon opbeuren; ook bewaarde hij het stilzwijgen.

Voor hun gourbi, op hun ransel gezeten, lazen de mannen hun brieven, die zij voorzichtig openplooiden met hun dikke gele vingers. Kleine briefjes vol geschreven met fijn meisjesgeschrift, brieven van ouders met moeite opgesteld. In hun oogen straalde het geluk.

« Mijn lieve zoon,

Ik laat u weten dat uw vrouw u een kindje schonk.... »

Of hun gelaat vertrok smartvol.

« ... Ge weet wellicht reeds dat onze broeder in het Argonnenwoud sneuvelde. Zijn kapitein heeft het ons bericht... »

« Ah! de schoeljes! zij hebben onzen jongste vermoord! »

« Vriend », sprak de luitenant die alles begrepen had, « ik ook heb een broeder verloren in Champagne. Na den oorlog zullen wij weeklagen. Voor het oogenblik moeten wij enkel op onze wraak bedacht zijn. »

De man keerde zich om, in zijn oogen schitterde de vastberadenheid.

« Inderdaad, luitenant », sprak hij met klem.

Hij stak zijn brief op zak, ging naar een schietgat en staarde met gefronste wenkbrauwen voor zich uit.

Plots straalden zijn oogen van nijdige vreugde. Op een vijftigtal meters afstand, achter een boschje hielden twee Duitschers zich rustig bezig met het doorzagen van een boom.

Zenuwachtig greep hij zijn geweer, klom op de bank, sprong uit de loopgracht, knielde, legde aan, langzaam mikkend, en ... paf! paf! ... De twee Moffen rolden ten gronde.

« Ik ben gewroken! » riep hij met een pijnlijken lach.

Op hetzelfde oogenblik knalde een schot van uit de vijandelijke stelling en het lichaam van den soldaat viel zwaar achterover.

De luitenant, die van verre het toneel had bijgewoond, snelde toe, en zich over den man bukkend:

« Ja », zegde hij, « ge hebt hem goed gewroken, uw broeder. Maar ik weet, dat ik er thans twee moet wreken. »

Tranen rolden over de wangen van den officier.

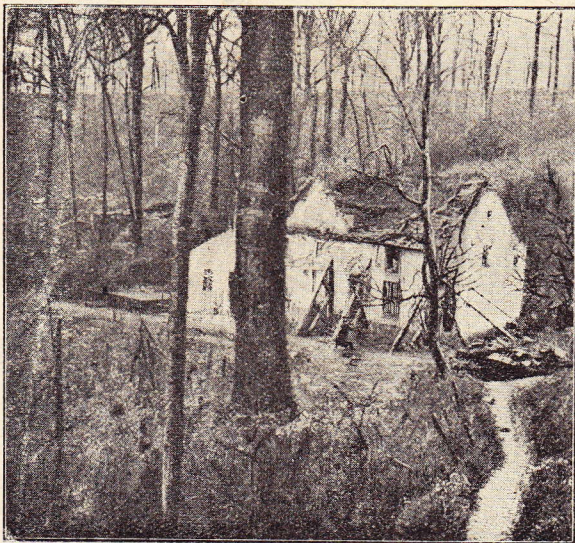
« Brankardiers », beval hij, « brengt hem naar den post L. en zegt aan den kommandant, dat wij te Montauville een lijk kist zullen koopen om hem te begraven. »

In het voorbijgaan, brachten de mannen den militairen groet aan het stoffelijk overblijfsel van hunnen vriend, dien men in een tentzeil wegdroeg.

* * *

De nacht viel langzamerhand in.

De gewerschoten in het groote bosch schenen

Het huis van Pater Hilarion, in 't Priesterbosch.

dichterbij. Ontzenuwd door dit aanhoudend vuur, gingen de mannen van het eene schietgat naar het andere, bewust van het nakend gevaar.

«Ik vrees dat de Moffen ons vannacht gaan aanvallen. Goed uitkijken, jongens!»

«Ik vrees, sergeant, dat er geen voldoende voorraad kardoezen zijn. Vraag aan den luitenant een paar kisten te doen komen.»

«Zijn er nog genoeg lichtpijlen?»

«Ja, maar granaten zouden we beter kunnen gebruiken.»

«Uitkijken aan de schietgaten.»

De man knipoogde.

«Sergeant, zie eens, er is ginder een Duitscher die door het schietgat kijkt. Wacht even Fritz, jekte hij vroolijk, nieuwsgierigheid moet gestraft worden.»

Hij legde aan en vuurde. Op korten afstand klonk een gil.

«Geraakt», riep hij rechtspringend. «Aan wie de beurt?»

Plots barstte het geweervuur over heel het bosch los. Min of meer verrast, liepen de soldaten naar de schietgaten en keken angstig naar de vijandelijke lijnen.

De luitenant kwam zich van den toestand rekenschap geven.

«Voorzichtig, luitenant, ge gaat geschoten worden!»

«Geen vrees.... Opgelet kameraden, er komt beweging bij de Moffen. Ik denk dat zij een aanval gaan wagen. Enkel op bevel schieten, steekt de bajonetten op de geweren.»

De manschappen volbrachten het bevel en wachtten, de oogen naar den vijand gericht, in angstige spanning de gebeurtenissen af.

«Gaan zij er nu komaf mede maken of niet!... Mijn soep wordt koud!...»

Nauwelijks had de man zijn zin geëindigd, toen een wild gehuil uit de vijandelijke lijnen opsteeg. De Moffen stormden hun loopgraven uit.

«Vuur per salvos», beval de luitenant, «legt aan... vuur! Kalm blijven, vuur per salvos, legt aan... vuur!»

De stormbaar was uiteengerukt. De vijand, woedend om de mislukking van dien eersten aanval, schreeuwde luider: nieuwe manschappen sprongen uit de loopgraven.

«Vuur per salvos, legt aan... vuur! Dat de verbindingsagenten kardoezen doen brengen!»

Weer gilden kreten die samensmolten, ditmaal met het pijnlijk huilen der gewonden. Door heel het bosch woedde het geweervuur. De machinegeweren knetterden eentonig, zoodat de luidkeels geroepen bevelen in het algemeen lawaai verloren gingen. Het zwaar geschut trad in werking en de scherpe ontploffingen der 75-ers verscheurden de lucht.

Voor den derden keer kwamen de Duitschers huilend te voorschijn uit hun stellingen.

«Vuur per salvos. Legt aan... vuur!»

Bergen dooden lagen er weldra voor de vijandelijke loopgraven.

Een verbindingsagent kwam hijgend toegesnel.

«Luitenant, de Moffen dringen in de loopgracht der achtste compagnie. Wij hebben niemand op onze rechterzijde.»

«Goed», antwoordde de officier rustig. «Sergeant, doe de loopgracht met zakjes aarde versperren.»

Een oogenblik door dit nieuws verrast, werden de manschappen onwillekeurig door benauwdheid aangegrepen.

«Wilt ge gehoorzamen», schreeuwde de luitenant boven den storm uit. «Blijft op uw post, en vergeet niet dat de derde nooit achteruit week.»

Het bevel ging verloren in het helsch lawaai, dat steeds aan hevigheid toenam.

«Luitenant», riep een sergeant, de rechterzijde is ingedrukt.

«Werpt een dam op, en houdt stand; ik vraag versterkingen. Niet toegeven, kinderen! Nooit! Nooit!...

De sergeant liep naar de rechterzijde der afdeeling, waar een verwoed gevecht ingezet was.

De Moffen hadden zich van de omliggende loopgraaf meester gemaakt en naderden huilend, met vooruitgestoken bajonetten.

Een boog der loopgracht werd snel met opeengestapelde zakjes aarde zoo goed mogelijk versperd.

«Vooruit, kameraden, zij naderen! Toe, Victor, heb moed!»

De aldus aangesproken soldaat, een Parijzerleerder, greep de zakjes aarde die rondom hem lagen, en, met de vlugheid waarmede hij op de groote leiën zijn speelgoed aan den man bracht, stapelde hij ze op malkander. Daar het werk niet vlug genoeg naar zijn verlangen vorderde, klom hij op den barreel, knielde, en met eene stoische kalmte vuurde hij op de aanvallers, die dichter en dichter kwamen.

«Hardi, Victor!» moedigde de sergeant den soldaat lachend aan, die achter hem steeds zakjes aarde opstapelde.

De kleine leerder, blootshoofds en geknield,

vuurde zijn wapen af en herlaadde het met een bewonderenswaardige bedaardheid, te midden van het hevig tumult, tot een kogel hem vlak in het gelaat trof en hij achterover stortte.

Zonder dralen vatte de sergeant zijn lichaam met een forsigen greep en plaatste het boven op den barreel; daarop weer nieuwe zakjes aarde, prikkeldraad en al wat hem onder de handen viel. En, zijn geweer omknellend, kreet hij woest, te midden van het oorverdoovend geraas:

« Dat zij komen ! »

De Duitschers, op enkele meters afstand, schoten gewonnen verloren. Razernij deed hen huilen, toen zij inzagen, dat al hun pogingen om verder door te dringen ijdel bleven. Zoo kwam er een einde aan het doodend geweervuur.

Wanhopig en wanordelijk trokken zij onverrichterzake terug.

* * *

De kleine Parijzer-leurder, die zoo vastberaden zijn plicht volbracht, wiens lichaam verpletterd werd onder de aardezakjes en vaneen gereuten door de kogels, had den vijandelijken aanval gebroken en de loopgracht gered.

Wie zou ooit gedacht hebben, wanneer hij schertsend zijn waren aan den man bracht, dat hij eens een held zou wezen, een nederige, maar des te grootere held, die de verraste vijanden door zijn kranige houding zou doen achteruitwijken !

Waarlijk, die soldaten hadden hun benaming van « wolven van het Priesterbosch » ten volle verdiend.

III.

In de onderaardsche schuiloorden, op den rand van het Priesterbosch gebouwd, rechts van den Dikken Eik, stonden de vermoeide manschappen rond het vuur geschaard.

Op zijn ransel gezeten, wierp een der soldaten kleine stukjes groen hout op de brandende takken.

« Maar pas toch op ; zie eens wat rook ! De Duitschers slapen niet, hoor ! » zegde hem de sergeant.

« Zet u geen kwaad bloed, sergeant ; we kunnen ons toch niet laten bevriezen. Trouwens, zij zullen ons wel met vrede laten als zij aan den rook onzer gourbis zullen gewoon zijn. Zij weten dat wij hier zijn, net zooals wij weten dat zij zich voor Fey-en-Haye bevinden. »

« Des te erger voor u, zoo men ons marmitten zendt. »

Op dit oogenblik trad een man, zich vooroverbuigend, binnen.

« Dooft uw vuur toch uit. Het veroorzaakt zooveel rook, dat ge stellig zult gebombardeerd worden », zegde hij.

Zijne woorden waren nog niet koud, of men hoorde een langgerokken gesis, eerst dof en langzaam, daarna sneller en scherper. Een ontploffing sloeg de wanden van den gourbi uiteen, terwijl een regen van steenen op het dak neerstortte.

« Dat is raak », riepen verschillende stemmen.

« 't Vuur uit ! We zullen ons van nacht verwarmen. »

In een oogwenk was het gebeurd.

« Is het niet ongelukkig », bromde de man die het na veel moeite aanstak. « Men slooft zich af om wat vuur te vinden, om zijn kost wat te kunnen verwarmen. Maar wij zullen het hun betaald zetten. »

Een man lichtte het tentzeil op, en, zijn zwaren emmer neerzettend, riep hij :

« De soep, kameraden ! »

« Welke ? »

« Rijstsoep. Wat anders ? »

De korporaal naderde een Parijzenaar. Al kon men in zijn oogen zijn vernuft lezen, en stond de ernst op zijn gelaat, toch had hij een ietwat komisch uitzicht, veroorzaakt door zijn vooruitstekende onderste lip.

Hij vulde de eetbakjes, die de mannen hem in stilte toestaken, met de koude rijstsoep, waarin hier en daar een stukje vet zwom.

« Wie trekt er een kaartje mee ? » stelde een der jongens na het eten voor.

Iedereen wilde natuurlijk meespelen.

« Met ons vieren, dit is voldoende. Geef uw deken, Legras. Wie heeft een eindje kaars ? Ah, dank u. Plaats haar in den ring uwer bajonet en duw haar met den punt in de aarde. Zoo ! »

« Zijt ge klaar ? »

« Ja, als de Moffen ons ten minste geen 210-ers zenden. »

« Bekreun er u maar niet om. Aan u om uit te komen. »

En de vuile, fettige kaarten werden met vlugge, zenuwachtige gebaren neergeworpen.

De korporaal trad binnen en vroeg :

« Zijn hier jongens die niets te doen hebben ? »

« Neen, we houden ons allen bezig. »

« Waarmede ? »

« Met kaarten. Wend u elders, Petit. »

« Ha, zoo, ge hebt dus geen lust tot werken ? »

Hij schopte met zijn voet de kaars omver en ging lachend buiten.

« Petit, wij zullen u ook eens beet hebben. We spelen voort. Ik sla over. »

« Veertig ! »

« Goed. »

« Ik kan niet. Des te erger, ik moet betalen. He, maar ik heb geen duit meer. Nu, dan trek ik me terug, tot we weer soldij ontvangen. »

« Een vierde man ! Gij, sergeant ? »

« Ja, 'k wil wel ! »

Het spel herbegon, menigmaal onderbroken door een gullen schaterlach.

« Zeg eens, wij gaan den sergeant doen stuike. »

« Ik begin. Negen en dertig ! »

De kaars, in de bajonet gestoken, verlichtte met haar valen schijn de gelaatstrekken, die hard en ruw schenen.

Tegen de balken der zoldering hingen uitrustingsvoorwerpen, half-verroeste bajonetten, en in holtten, in den muurwand, stonden de eetbakjes, de brooden als aarde zoo bruin, bussen konservern, met het laatste pakket toegekomen.

Dit alles was stevig gemaakt voor den strijd, als de manschappen zelve, en getuigde van de

Boven op den berg lag de Duitse
waarnemingspost. (Hoogte 372.)

kracht en de grootheid eigen aan de eenvoudige
zaken.

* * *

« Sergeant, kies vier mannen uit. Neem schuppen en punthouweelen, verlaat in 't geniep de loopgracht, en tracht den hoorn van Quart-en-Réserve te bereiken. Pas goed op voor de Duitschers. Graaf er een put en blijf er tot men u komt aflossen. »

« Begrepen, luitenant. »

De officier vertrok.

De sergeant keerde zich tot de verzamelde manschappen en vroeg :

« Hé, geen liefhebbers? Vier mannen met schuppen en punthouweelen ! »

« Hewel, Marokkaan? »

« Wel neen, ge weet dat ik hier half-naakt sta. Ik zoek mijn ongediert. In mijn liquette alleen vond ik er twee en vijftig. »

« Ik heb ook ongediert. Wie heeft er geen? Maar gij kleedt u telkens uit, wanneer er iets te doen valt !... »

« Zeg dat ik die beestjes daar net zet, opdat zij mij zouden opvreten. Wat vuiligheid ! Dit is stellig een geschenk van de Moffen. »

« Nemen wij onze geweren mede, sergeant? »

« Zeker en vast, en met opgestoken bajonetten nogal. »

Na eenige sekonden verlieten de vier mannen den gourbi.

Zij volgden in den beginne eene oude verlaten loopgraaf, half gevuld met slijkachtig water, waarin takken, pinhelmen, uitrustingsvoorwerpen en opgezwollen lijken dreven.

Op de zijkanen van den gang waren stukgeschoten schuilooorden, waaronder talrijke Duitschers lagen, verplet en verminkt.

« Zeg, sergeant, dat is hier nogal plezant,

hoor ! Wij baggeren in het water tot aan de knieën. »

« Zut, ik heb in een rot varken getrapt. »

« Ik ga hier uit. Er drijven hier te veel lijken. En stinken dat die Moffen doen. Zie eens, sergeant, in dien gourbi liggen er vijf. Zij zijn zoo plat als vijgen. »

Een groot lijk van een vijand lag dwars over den weg.

Twee mannen grepen hem bij de voeten vast en poogden hem op te heffen.

« Hij is te zwaar. »

« Dan er maar over », besloot de sergeant, het voorbeeld gevend.

« Sergeant, we zijn ver genoeg. Ziet dien Mof ginder hout hakken. »

« Goed. Maakt geen gerucht. Wij gaan de loopgraaf stoppen en een kleinen post inrichten. Lamour, neem de zakjes aarde uit dien moffen-gourbi en versper den gang langs boven. »

« Het gaat niet. Hij ligt vol lijken. »

« Verwijder ze met uw schup. Maar voorzichtig, zonder lawaai. Begrepen? »

De mannen begonnen te graven, vreezend bij elken slag van hun punthouweel de aandacht der Duitschers op zich te vestigen. Zij vielen de twee wanden van den gang gelijktijdig aan en maakten een soort halven cirkel, gesloten langs den kant van den vijand. Maar het slijk, de takken en den draad bemoeilijkten hun taak.

Op een gegeven oogenblik kwam een voet onder een houweelslag bloot.

« Daar val ik weer op een Mof !... Hé, maar die heeft schoone botten. Die moeten minstens aan een officier toebehooren. Dat vormt een goeden buit. Wacht, Fritz, ge gaat er wat van beleven. »

Spoedig was het lijk blootgelegd. Hij deed de botten van de voeten, en trok den dooden Duitser uit den kleinen post.

« Nu moeten wij nog schietgaten maken. Geef de zakjes aarde aan, om die in den ronde op te stellen. »

« Sergeant, ik ga dien Mof neervellen. »

« Wees voorzichtig, ge zult onze tegenwoordigheid verraden ! »

« De Moffen hebben ons al lang opgemerkt. Wacht maar tot heden avond. Zij zullen ons omsingelen en gevangen nemen als vogels in een net. Ziet ge die meerkol ginder zitten, sergeant? »

« Ja. »

« Welnu, des te erger voor de Moffen, maar zij zullen haar niet stoven. »

Hij legde aan en schoot. De vogel fladderde gewond en viel vóór de voeten van den schutter.

« Indien wij geen krijgsgevangenen maken », verklaarde hij, den vogel oprapend, « dan zullen wij nu ten minste toch iets terugbrengen. En daarbij, deze vogel is misschien een Duitse spion. »

* * *

Sneeuwvlokjes vielen dwarrelend neder, maar smolten zoodra zij den grond raakten.

Eindelijk was het graven gedaan. De geweren in het bereik van hun hand, wachtten zij op het-